

معرفی کتاب رود انار بار

مصطفی جعفرزاده دستجردی^۱

عنوان: رود انار بار؛ درآمدی بر نظام‌های سنتی بهره‌برداری زراعی از آب و زمین در

حومه شهر قم

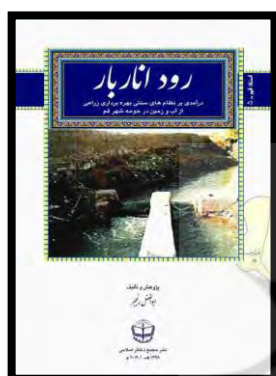
پژوهش و نگارش: ابوالفضل رنجبر

انتشارات: مجمع ذخائر اسلامی قم

سال انتشار: ۱۳۹۸

تعداد صفحات: ۳۰۸

تیراژ: ۳۰۰

این پژوهش، که در قالب کتاب انتشار یافته است، پایان‌نامه نویسنده به عنوان کاری میدانی با رهیافت مردم‌شناسی، برای بررسی شیوه‌های سنتی بهره‌برداری از آب رودخانه قم (قمرود) در زمین‌های زراعی حومه شهر قم صورت گرفته و در یک مقدمه و سه بخش (هفده فصل) تنظیم شده است. در بخش اول (فصل ۱ تا ۴) این کتاب بنا به ضرورت مطالعاتی، مباحث جغرافیای طبیعی، موقعیت تاریخی و فرهنگی شهر قم آمده است:

از آنجا که مبنای تقسیم آب رودخانه قم، مساحت زراعی حومه قم بوده، یازده منطقه اصلی آن را نام برده و مساحت زیر کشت هر کدام تعریف شده است. براین مبنا کل این اراضی ۳۲,۷۰۰ خروار برآورد شده و در نتیجه آب رودخانه هم ۳۲,۷۰۰ تا در نظر گرفته شده است. تقسیم آب به این شکل، روش‌ها و تاکتیک‌های سهل و ممتنعی

۱. بازنشسته آموزش و پرورش قم، فرهنگیار برگزیده چهارمین گردهمایی فرهنگیاران رسانه ملی در آذر ۱۳۹۸، رایانامه: mostafajafarzadeh@gmail.com

۲۲۶ ❖ فصلنامه فرهنگ مردم ایران

را به دنبال داشته که نشان از محاسبه‌گری و عقلانیت گذشتگان ما در توزیع آب زراعی این منطقه دارد. این روش مبتنی بر استفاده از «وزع» در داخل رودخانه، و «بند» در داخل زمین‌های زراعی بوده که با عکس و تفصیلات توضیح داده شده است. رودخانه قم علاوه بر زمین‌های زراعی حومه شهر قم، روستاهای مستقر در مسیرش را مشروب می‌ساخته است. کل نهرهای منشعب از رودخانه را بنا بر تقسیم سنتی به آنها بالادست، میان‌دست و پایین‌دست تقسیم کرده بودند که اسامی این نهرها آورده شده و از هر کدام آنها یک نهر مورد بررسی قرار گرفته، بدین ترتیب از نهرهای بالا دست در «روستای نیموز»، از نهرهای میان‌دست «روستای چشمه علی» و از نهرهای پایین‌دست یعنی مناطق زراعی حومه شهر قم «اراضی کرج» بررسی شده‌اند.

در بخش دوم کتاب (فصل ۵ تا ۱۱) به الگوی بهره‌برداری زراعی در حومه شهر قم پرداخته و تأثیر تقسیم آب بر تقسیم اراضی تحلیل شده است. این تأثیر بویژه در تعیین محدوده منطقه زراعی، خود را نشان می‌دهد، زیرا محدوده و مساحت منطقه زراعی از جایی آغاز می‌شود که آب رودخانه بر زمین مسلط باشد و به اصطلاح کشاورزان بر آن سوار شده و آن را پوشش دهد. همچنین به «حصه» هم به عنوان بخشی از یک منطقه و هم به عنوان نظام و گروه بهره‌برداری زراعی که در این حالت می‌تواند معادل واژه «بنه» قرار گیرد پرداخته است. در

مبحث دیگر، در خصوص شیوه‌های بهره‌برداری سنتی از زمین‌های زراعی در حومه قم، درباره نظام‌های سنتی بهره‌برداری زراعی به صورت‌های نصفه‌کار (بین ارباب و مالک)، رئیس کار گروهی (مالک و ارباب و

گروه‌های کاری) و اجاره و همچنین مشاغل کار گروهی شامل رئیس، اویار، گویار، سرکار و دشت‌دوون، و شیوه پرداخت دستمزد هر کدام از نیروهای کاری شامل دروگر،

معرفی کتاب رود انار بار ❖ ۲۲۷

پشته‌کش، دسته‌بردار و سقا و گروه خرمن‌کوب، شامل صاحب‌جون، چون‌سوار، نفرات کارگر، کیال، خرمن‌دار، چارودار و مهرکردن خرمن و اصطلاحات حق گیوه، گوگل جوال، اشکیل پرداخته شده است.

در بخش سوم (فصل ۱۲ تا ۱۷) سیمای کشاورزی قم (زراعت و باغداری)، شیوه تولید محصولات زراعی، سازمان اجتماعی، نیروی کار زراعی و وضعیت اقتصادی و اجتماعی قم مورد بررسی قرار گرفته است.

لازم به ذکر است در نشست (۳۹۴) بنیاد قم‌پژوهی، که در روز سه شنبه ۱۳۹۸/۹/۱۲ با موضوع معرفی کتاب رود انار بار و با حضور نویسنده کتاب جناب آقای ابوالفضل رنجبر برگزار شد پس از ایراد سخنان ایشان در خصوص معرفی کتاب خود، از کتاب مربوطه رونمایی صورت گرفت و از طرف مدیران بنیاد قم‌پژوهی، مجمع ذخائر اسلامی قم و جمعی از اساتید و فضلاء اهل قلم حاضر در جلسه تقدیر و تشکر لازم به عمل آمد.

این کتاب از طریق سایت الفهرست قابل خریداری است.